

Göç ve Kalkınma İlişisine Yönelik Bir İnceleme: Web of Science Veri Tabanına Dayalı Bibliyometrik Ağ Analizi

Süha ÇELİKKAYA*
Muhammet ATILA**

Öz

Çalışmada 1980-2019 döneminde, Web of Science veritabanı üzerinden SCI, SSCI ve AHCI atıf indekslerinde bulunan ekonomi ve sosyoloji alanlarındaki göç ve kalkınma kavramı ile ilgili farklı türlerdeki 1586 yayın bibliyometrik olarak incelenmiş, devamında sosyal ağ analizi ile kurum, yazar, ülke iş birlikleri haritalandırılmıştır. Çalışmada yayınların değerlendirilmesi amaçlı olarak alanda yaşanan hacimsel değişimler ele alınırken diğer yandan da alanda meydana gelen gelişmeler, konu başlıklarında görülen eğilimler, alana en yoğun katkıyı sunan ülkeler ve kurumlar ile alanda en fazla atıf alanlar da VOSviewer programından yararlanılarak görselleştirilmiştir.

Çalışmada ulaşılan sonuçlara göre atıf indekslerinde yayınlanmış olan sosyoloji ve ekonomi alanındaki göç ve kalkınma konulu çalışmaların özellikle 2006 yılından itibaren hızla artmaya başladığı görülmektedir. Bu durum son yıllarda özellikle politik olarak yoğunlaşan göç ve kalkınma konularının akademik çalışmalarda da ele alındığını göstermektedir. Alanda hazırlanan yayın sayısı zaman içinde hızla gelişirken çalışmaların menşei itibarıyla da çeşitlenerek Anglo Amerikan etkiden uzaklaştığı ifade edilebilir. Bu bağlamda çalışma sayılarındaki artış, uluslararasılaşma eğiliminin yükselmesinde etkili olmuştur. Göç ve kalkınma ilişkisinin temel üç başlığı olan havaleler, geri dönüş göçleri ve diaspora etkisi gerek çalışma konusu olarak gerekse anahtar kelime iş birliğinde yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kalkınma, Sosyal Ağ Analizi, Bibliyometri, Ağ Yapı

An Examination On The Relationship Between Migration and Development: A Bibliometric Network Analysis Based on Web of Science Database

Abstract

In this study, 1586 publications of different types related to migration and development concept in the fields of economics and sociology were examined bibliometrically in the SCI, SSCI and AHCI citation indexes through the Web of Science database in the period of 1980-2019, and this was followed by mapping of social network analysis and corporate, author, country collaborations. While the volumetric changes in the field were discussed for the purpose of evaluating the publications in the study, on the other hand, the developments in the field, the trends seen in the topics, the countries and institutions that made the most intense contribution to the field and the most cited ones in the field were visualized by use of VOSviewer program.

According to the results of the study, it is seen that the studies on migration and development in the field of sociology and economy, published in the citation indexes, have started to increase rapidly especially since 2006. This situation shows that migration and development issues, which have become politically intensified in recent years, are also discussed in academic studies. While the number of publications prepared in the field has developed rapidly over time, it can be stated that the studies have diversified in terms of their origin and moved away from Anglo-American influence. In this context, the increase in the number of studies has been effective in increasing the internationalization trend. Remittances, return migration and the effect of diaspora, which are the three main topics of the relationship between migration and development, are included both as a subject of study and in keyword cooperation.

Keywords: Migration, Development, Social Network Analysis, Bibliometrics, Network

Geliş/Received: 18. 09. 2020

Kabul/Accepted: 22. 12. 2020

* Bu çalışma, insanlardan veri ve örnek toplamayı gerektiren, anket, inceleme, alan çalışması ve deney içeren araştırmalar 'kapsamına girmediğinden etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir

* Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, suhacelikaya@sdu.edu.tr, : /0000-0002-4104-1680

** Doktora Öğr. Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, İktisat Anabilim Dalı, atila.muhammet@gmail.com, /0000-0002-4470-0944

(Makale türü: Araştırma makalesi)

Giriş

Bir araştırma alanı olarak ele alındığında, göç çalışmalarının son yıllarda oldukça popülerleştiği görülmektedir. Özellikle siyasi karmaşa, iç savaş, kıtlık, salgın hastalık gibi nedenler göçe sebep olurken; bilişim alanındaki gelişmeler de insanların bu durumdan daha fazla haberdar olmasını sağlamıştır (Barthel ve Neumayer, 2015). Gerek iç göç gerekse uluslararası göç bağlamında incelendiğinde alandaki çalışma sayısının hızla arttığı gözlenmekte, farklı çalışma alanlarında da göç olgusuna yönelik tartışmalar yapılmaktadır. Göç alanında dünyanın farklı yerlerinde çok sayıda enstitü ve dergi faaliyet göstermekte olup buralarda çok sayıda araştırmacı çalışmaktadır. (Pisarevskaya vd. 2019). Göç olgusu ile bağlantı düzeyi en yüksek alanlardan birisi de iktisattır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte daha fazla gündeme gelen ve insanların refah düzeyinin artırılmasını amaçlayan kalkınma iktisadının, göç süreci ile arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır (De Janvry ve Sadoulet, 2016). Massey'e göre kalkınma insanlarla mümkün olmaktadır. Göç eden bireyler de bu sürecin içerisinde (Massey, 1988). İç ve uluslararası olmak üzere göçün her iki türü de kalkınma alanı ile bağlantılıdır. İç göç açısından bakıldığında insanların kırdan kente gidişinin temelinde, yüksek bir refah ve daha iyi bir hayat sürme isteği yatmaktadır. Kentten kente göçlere bakıldığında ise kentler arasındaki gelişmişlik düzeyi farkları belirleyici olmaktadır. Genelde göçmenlerin küçük kentlerden büyük kentlere doğru hareket ettikleri ifade edilebilir (Pérez-Campuzano vd. 2018). Kırdan kıra veya kentten kıra göçlerde de insanların refaha ulaşma çabaları öncelikli amaç olarak yer almaktadır. Hava kirliliği, stres, trafik problemi gibi sorunlar kentten kıra doğru göçün nedenleri arasındadır. Kalkınma açısından da önemli olan bu sorunların kırsalda daha az oranda olması, kentlerden kırsala doğru göç açısından belirleyici olmaktadır. Kırsaldan kırsala olan göçlerin arka planında da eğitim, iş imkânları gibi yine kalkınma ile ilişkili sebepler bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, göç ve kalkınma anahtar kelimeleriyle iktisat ve sosyoloji alanındaki atıf endekslerine giren yayınları araştırarak uluslararası iş birliği, kurumlar arası iş birliği, yazarlar arası iş birliği ile çalışma yoğunlaşma alanlarını ortaya koymaktır. Çalışmada, göç ve kalkınma alanına ilişkin dönemlere bağlı çalışma konularına yönelik eğilimler sunularak odaklanılan noktalar aktarılmıştır. Aynı zamanda çalışma, göç ve kalkınma bağlamında alan yazındaki akademik performansa dair fikir vermeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışmada da kullanılan bibliyometrik yöntem, yayınların niteliği açısından değerlendirmeler sunarak araştırmaların geçmişini anlamakla birlikte gelişimi hakkında da fikir vermektedir.

Göç ve Kalkınma İlişkisi

Akademik anlamda sınırları her ne kadar Ravenstein'in 1885 ve 1889'da yayınlanan iki makalesindeki "Göç Kanunları" adlı yasalarla belirlenmiş olsa da geçmişi insanlığın başlangıcına kadar giden göç hareketleri, günümüzde en çok tartışılan konulardan biridir. Küreselleşme süreciyle emeğin hareketliliği bağlamında bütünleşen göç olgusunun bilhassa 1990'lardan itibaren göç ve kalkınma çalışmaları ile de yoğun şekilde ilişkilendirildiği görülmektedir (Castles, 2002). Göçün ekonomiye etkilerine dair net bir görüş olmasa da kalkınma açısından olumlu sonuçlar doğuracağı fikri eskiye nazaran çok daha fazla duyulmaktadır (Van Naerssen vd. 2008). Nitekim Sørensen'in 2002 yılındaki çalışması bu açıdan önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmada, göç ve kalkınma alanının bir bağ ile birbirlerine entegre olduğu belirtilmektedir. Bu yeni paradigma çerçevesinde yer alan çalışmalarda göç artık bir sorun değil, kalkınma için araç olarak görülmektedir (Lavenex ve Kunz, 2008; Sørensen, vd. 2002).

Kalkınma olgusunun akademik çalışmalarda ele alınışı ise göç kavramına kıyasla daha yakın tarihte gerçekleşmiştir. Her ne kadar Adam Smith "Ulusların Zenginliği" adlı eserinde Asya ve Afrika'daki kalkınma sorunlarını belirtmiş olsa da alanın sistematik bir şekilde ele alınışı İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde olmuştur. İktisadi kalkınma; insanların verimliliğini artırmak, servet üretmek ve milli geliri yükseltmeyi amaçlamaktadır. Genellikle iktisadın fayda, kar maksimizasyonu, denge gibi ilkelerinden faydalanmakta olan kalkınma iktisadının geniş bir kapsamı bulunmaktadır. Kıt kaynakların etkin dağılımı, büyüme gibi ana konularla ilgilenen kalkınma iktisadı, kamu kesimi ve özel sektörün ekonomik, sosyal, politik ve kurumsal mekanizmalarıyla da ilişkilidir. Kalkınma iktisadı, neoklasik iktisattan büyük oranda farklılaşarak, iktisadi kalkınmanın nüvelerini nüfusun önemli kısmında verimli hale getirecek şekilde ekonomik, kültürel ve politik gereksinimlerle ilgilenmektedir. Bu bağlamda kentlerin, bölgelerin ve daha büyük ölçekte incelendiğinde bir ülkenin yoksulluktan kurtulabilmesi için ekonomiye yönelik karar verme sürecinde hükümetler kalkınma stratejilerine odaklanmaktadır. Kalkınma iktisadı alanında ortaya çıkan yeni yaklaşımlar ve elde edilen istatistiki veriler pek çok şeyin sorgulanmasına yol açarken, kalkınma olgusuna dair Amartya Sen'in "Kalkınma, insanların özgürlüklerini genişletme süreci olarak ifade edilebilir" cümlesi ise ana tezin değişmediğini göstermektedir. Kalkınma iktisadı küresel nüfusun yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlarken, gelişmekte olan ekonomileri de anlamamızı sağlamaktadır (Todaro ve Smith, 2014).

Çoğunlukla uluslararası göç ile ilgili olan göç kalkınma ilişkisi incelendiğinde sürecin genellikle devletler arasında iş birliği ile yürüdüğü, bazen de yerel yönetim ile göçmen grupları arasında gerçekleştiği görülmektedir. Koser'e göre göç ve kalkınma süreci iki farklı açıdan birbirleriyle bağlantılıdır. Bunlardan ilki, toplumlarda karşılaşılan eşitsizliklerin göçlere neden

olmasıdır. İkincisi ise uluslararası göçlerin, göç veren ülkeye olumlu ve olumsuz etkileridir. Bu etkiler tersine göçler, göçmen havaleleri ya da diasporalar ile olumlu olmaktadır, beyin göçü tarzındaki göçler ile olumsuz olmaktadır (Koser, 2007). Uluslararası göç ve kalkınma süreci arasındaki ilişkide bakış açısı genellikle göçmenlerin havaleleri, diasporalar ve tersine göçler üzerinedir. Bilhassa göçmen dövizleri nedeniyle gelişmiş ülkelerin göçmenlere daha yüksek bir refah vaat etmesinden dolayı göç yönünün bu ülkelere doğru olacağı düşünülse de, esas olarak göç geliştirmekte olan ülkelere yine geliştirmekte olan ülkelere doğru yaşanmaktadır. Bu durumun arkasında yatan temel faktör yaklaşık 1.2 milyar insanın günde 1 doların altında gelire sahip olması ve kıtalararası göçü gerçekleştirecek ekonomik imkanının bulunmamasıdır. Dünyanın nüfusunun yaklaşık yarısı ise günlük 2 doların altında gelire sahip olup yaşam koşullarını yükseltmek için güneyden kuzeye doğru göç etmeye çalışmaktadır (Sørensen, vd. 2002). Geliştirmekte olan ülkelere kaynaklı göçlerin ana sebebi ekonomik kalkınmanın istenilen düzeyde gerçekleşmemesidir. İnsanlar zor hayat koşulları ve düşük gelirden ötürü göç etmektedir. Gelişmiş ülkelerin göç ile mücadelesinde başvuracağı yöntem yoksul ülkelere iktisadi kalkınmanın sağlanmasıdır. Süreç içerisinde bu ülkelere iktisadi kalkınma sağlandıkça göç hareketleri de yavaşlayacaktır (Massey, 1988).

Kalkınma iktisadının, uluslararası göç kadar büyük boyutlu olmasa da, iç göç türleri ile de arasında ciddi bir ilişki söz konusudur. Özellikle kırsal kentsel göçler, kentlerin barındırdığı kümelenme ekonomileri ve diğer faktörler sebebiyle uzun dönemli kalkınma bakımından önemlidir. Kentler; hastaneler, havaalanları ve üniversiteler gibi büyük ölçekli altyapı tesislerine sahip olması açısından çekim merkezi konumundadır (Tacoli vd. 2015: 12). Kentlerde kırsala göre daha fazla iş imkanı bulunmakla birlikte, dikkat çeken hususlardan birisi kentlerdeki görece yüksek işsizlik oranlarıdır. Kentlerde, işgücüne görece yüksek ücret verildiği için, göç kırsala nazaran fazla olmaktadır. Emek talebinin emek ihtiyacının üzerinde olması kentlerde işsizlik problemini artırırken, kent yönetimi bakımından da yoğunlaşılması gereken bir durum oluşturmaktadır (Speare Jr, 1971).

Göç ve Kalkınma Literatürüne İlişkin Bibliyometrik Çalışmaların Özeti

Alan yazın ele alındığında göç odaklı bibliyometrik çalışma sayısının kalkınma odaklı bibliyometrik çalışmalara göre daha fazla olduğu ifade edilebilir. Göç üzerine hazırlanan bibliyometrik çalışmalar incelendiğinde ise spesifik göç türleri üzerine yoğunlaşıldığı görülmektedir.

Bunlar arasında organ kaçakçılığı, araştırmacıların göçü, beyin göçü ya da göçün sağlık alanına etkisi gibi farklı kapsamlardaki çalışmalar gözlemlenmiştir. Subbotin ve Aref'in (2020) Rusya'daki beyin göçü ve beyin kazanımını ele aldıkları çalışma, Sweileh vd.'nin (2018) sağlık göçüne odaklandıkları çalışma, Moed ve Halevi'nin (2014) uluslararası bilimsel göçü incelediği

çalışma ile Gonzalez vd.'nin araştırmacıların iç göçünü (2018) ve organ kaçakçılığını (2020) ele aldığı çalışmaları bu çerçevededir.

Pisarevskaya vd.'leri 2019 tarihli çalışmalarında 1959-2018 yılları arasındaki göç çalışmalarını haritalamışlardır. Kalkınma alanına bakıldığında ise Yu vd.'lerinin (2018) teknolojik gelişme ve iktisadi kalkınma çerçevesinde bibliyometrik çalışmaları bulunmaktadır. Diğer yandan göç çalışmalarında önemli bir yeri olan kalkınma alanının, göç alanı ile ilişkisine dair bibliyometrik bir çalışma yapılmadığı da tespit edilmiştir. Alan yazına ilişkin gözlemler arasında sosyal ağ analizi yöntemiyle gerçekleştirilen kalkınma ve göç çalışmaları sayısının azlığı da dikkat çekmektedir.

Çalışmanın Yöntemi ve Amacı

Adı ilk kez 19. y.y.'in sonlarında “Theory of the National and International Bibliography” adlı çalışma ile duyulan bibliyometrik araştırmalar, zaman içerisinde istatistiksel bibliyografyanın tam olarak aktarılamadığı gerekçesiyle değişime uğramıştır (Sengupta, 1992). Pritchard 1969 senesinde yayımlanmış çalışmasında bibliyometriyi kitaplar ve diğer haberleşme vasıtalarının matematiksel ve istatistiksel yöntemlerle uygulanması şeklinde tanımlamaktadır (Pritchard, 1969). Pritchard'ın çalışmasında diğer haberleşme araçlarından kastın ne olduğu tam olarak ifade edilmese de, bibliyometri günümüzdeki haline benzer şekilde yorumlanmaktadır. Machlup ve Mansfield'in 1983 yılındaki çalışmasında ise bibliyometriye yönelik tanım, “literatürün gelişimi ve dağılımı ile ilgili istatistiksel çalışmalar” olarak sınırları çizilmiş şekilde yer almaktadır (Broadus, 1987).

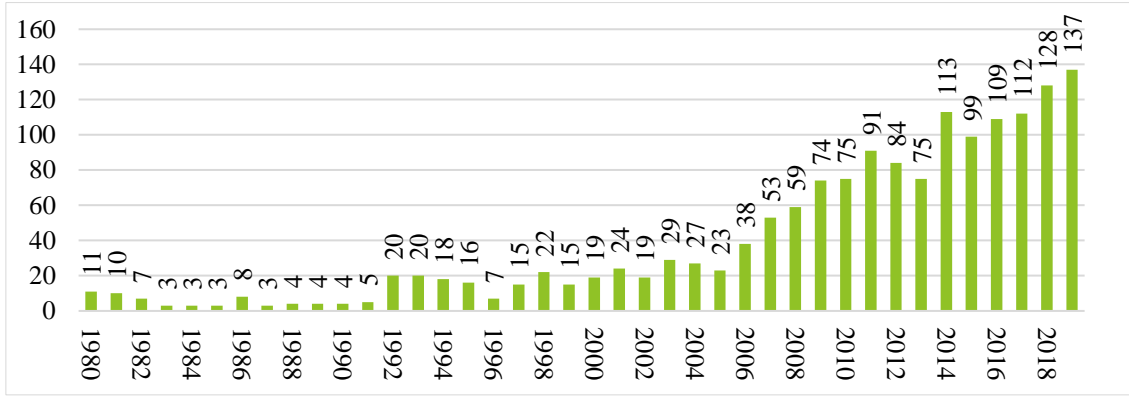
Bibliyometrik araştırmalar; akademik atıfların kaynağına ulaşmak için kullanılmakla beraber, geçmişten çıkarım yaparak, geleceğe yönelik tahminde bulunmak amacıyla da kullanılmaktadır (Morris vd. 2002). Farklı çalışma alanlarında ve farklı ülkelerde belirli sürelerde tekrarlanarak yapılan bibliyometrik çalışmalar araştırma konusuna dair fikir oluşması, karşılaştırma yapılması ve bilimsel yayın politikalarının belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır (Al vd. 2012). Bununla birlikte bibliyometrik çalışmalarda ülke, kurum, alan ve atıf analizlerinin Sosyal Ağ Analizi ile görselleştirilmesi ve ortak yazarlık ağlarının tespit edilerek analiz edilmesi giderek yaygınlaşmaktadır (Knutas vd. 2015).

Çalışmada yararlanılan Sosyal Ağ Analizi yöntemi ağ yapı ve grafikler ile sosyal yapıların incelenmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Otte, E. ve Rousseau, R., 2002). Sosyal Ağ Analizi toplumlardaki farklı kurum, birey ve aktörler arasında bulunan sosyal ağları gösterme ve analiz etme amaçlı kullanılan bir araçtır. Sosyal Ağ Analizi sayesinde ağ haritası ile ilişki görselleştirilmektedir (Giri vd. 2014). 1930'lu yıllardan itibaren sosyal ve davranış bilimlerinde

kullanılmakta olan Sosyal Ağ Analizine yönelik ilgi son yıllarda önemli oranda artmıştır (Carrington vd. 2005). Bu durumun arkasında yatan ana etken sosyal ilişkilerin ve bilgi akışının haritalandırılmasıdır. Bu sayede araştırmaya konu olan olguların değerlendirilmesi, karşılaştırılması ve ölçülmesi daha kolay hale gelmektedir (Demirgil, 2018).

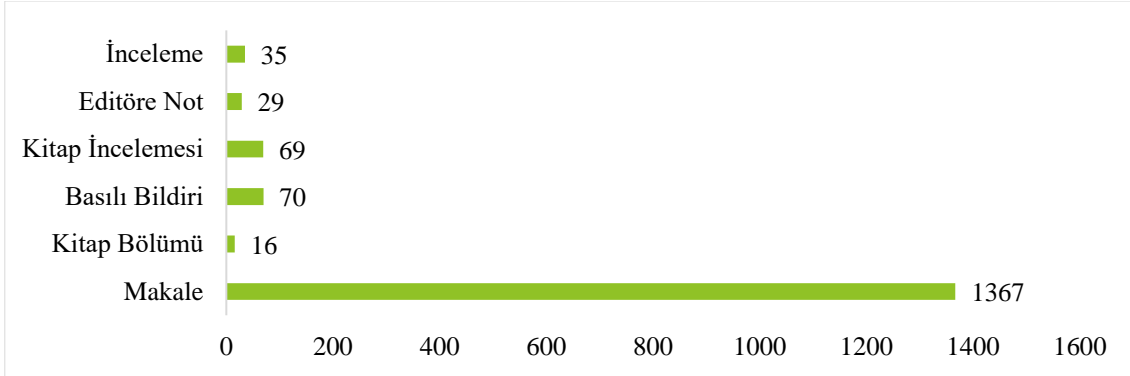
Bu çalışmada, 1980-2019 döneminde göç ve kalkınma kavramı ile alakalı gerçekleştirilen farklı türlerdeki eserler bibliyometrik olarak incelenmiş, sonrasında ise sosyal ağ analizi ile kurum, yazar, ülke iş birlikleri görselleştirilmiştir. Bu çerçevede, 28.06.2020 tarihinde Web of Science veritabanı üzerinden Science Citation Index Expanded (SCI), Social Sciences Citation Index (SSCI) ve Arts and Humanities Citation Index (AHCI) atıf dizinleri seçilerek, ekonomi ve sosyoloji alanlarında yer alan “development” (kalkınma) ve “migration” (göç) kelimeleri birlikte taranmıştır. İnceleme neticesinde büyük kısmı makale olmak üzere, kitap bölümü, bildiri, kitap incelemesi, editöre mektup ve inceleme alanında toplam 1586 çalışmaya ulaşılmıştır. Çalışmanın ana amacı, Web of Science veri tabanında bulunan SCI, SSCI ve AHCI atıf indekslerindeki göç ve kalkınma kavramlarını ele alan çalışmaların gerçekleştirdiği ağ yapıları hakkında ayrıntılı bilgi elde etmektir. Bu kapsamda çalışmada ulaşılan verilerin görselleştirilmesinde VOSviewer programından faydalanılmıştır.

Bulgular

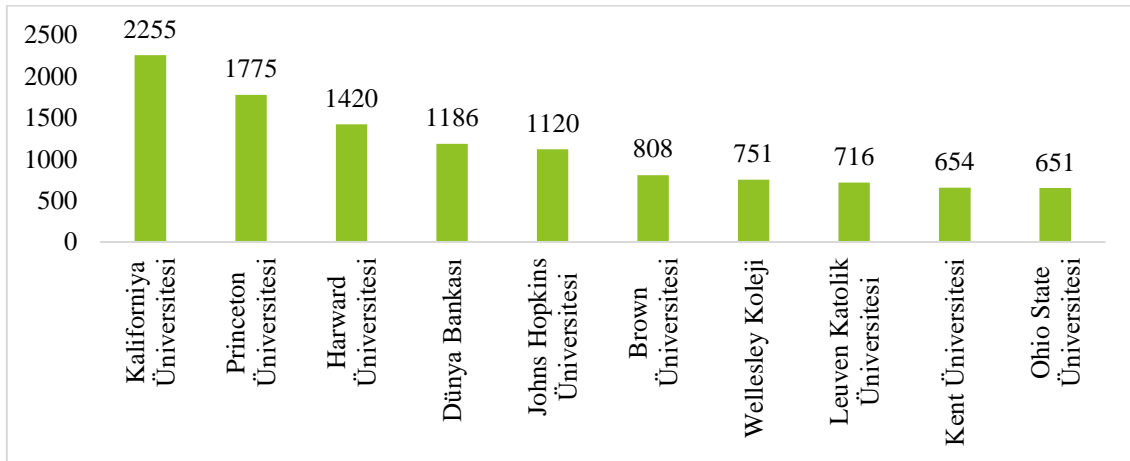
Şekil 1: Yıllara Göre Eser Sayısı

Şekil 1’de 1980 - 2019 arasında SCI, SSCI ve AHCI kriterlerine uygun olarak oluşturulan, Ekonomi ile Sosyoloji alanlarında bulunan 1586 eserin yıllara bağlı dağılımı yer almaktadır. Göç ve kalkınma başlıklı çalışmaların 1990’lardan itibaren popülaritesinin arttığı görülmektedir. Özellikle 1992 yılında, 1991’e göre, yayımlanan eser sayısındaki artış %300’ ü bulmuştur. Bu durumun küreselleşme hareketlerinin ivmelendiği döneme denk geliyor olması, küreselleşme ile göç kavramlarının bir bütün olarak ele alınması gerektiğini düşündürmektedir. Son yıllarda özellikle gelişmiş ülkelere doğru görülen nüfus hareketliliği alan yazında yer alan çalışmalara da yansımaktadır.

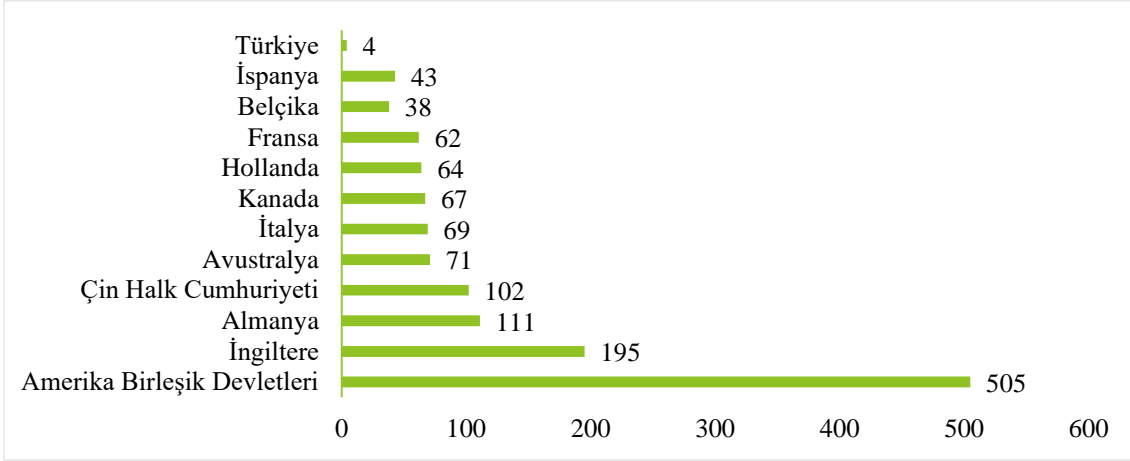
Şekil 2: Türlerine Göre Eser Sayıları

Şekil 2’de 1980 - 2019 yılları arasında çalışma kapsamında yer alan eserlerin türleri ele alınmaktadır. Araştırma kapsamındaki çalışmaların yaklaşık olarak %86’lık kısmını makaleler oluştururken geriye kalan yaklaşık %14’lük kısım kitap bölümü, basılı bildirimler, kitap incelemeleri, editöre not ve inceleme kategorilerinden oluşmaktadır.

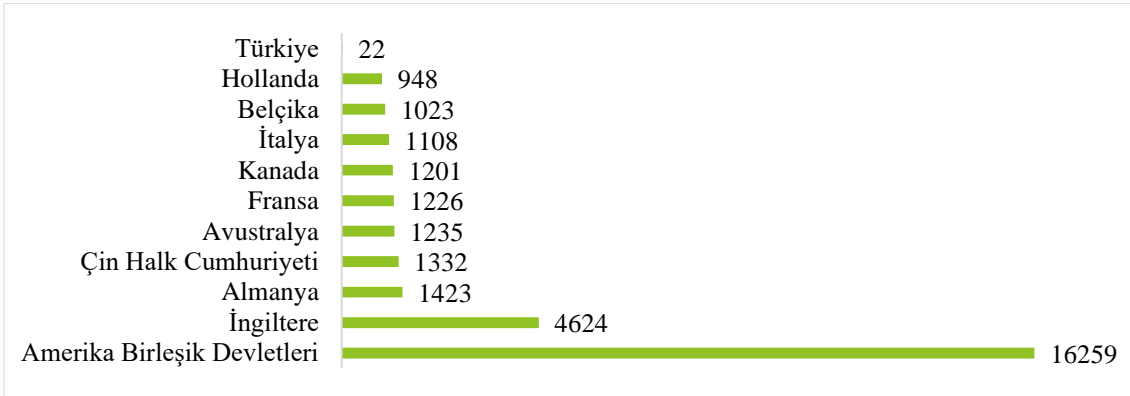
Şekil 3: En Çok Atıf Alan 10 Kurum

Şekil 3’de araştırma kapsamında en fazla atıf alan 10 kurum aktarılmıştır. Kaliforniya Üniversitesi 2255 atıf ile ilk sıradadır. Dünya Bankası (World Bank) ise ilk 10 kurumun içinde yer alan ve üniversite olmayan tek kurumdur. Dünya Bankası, en fazla atıf alan 10 kurumun içerisinde yaklaşık olarak %10’luk bir paya sahiptir.

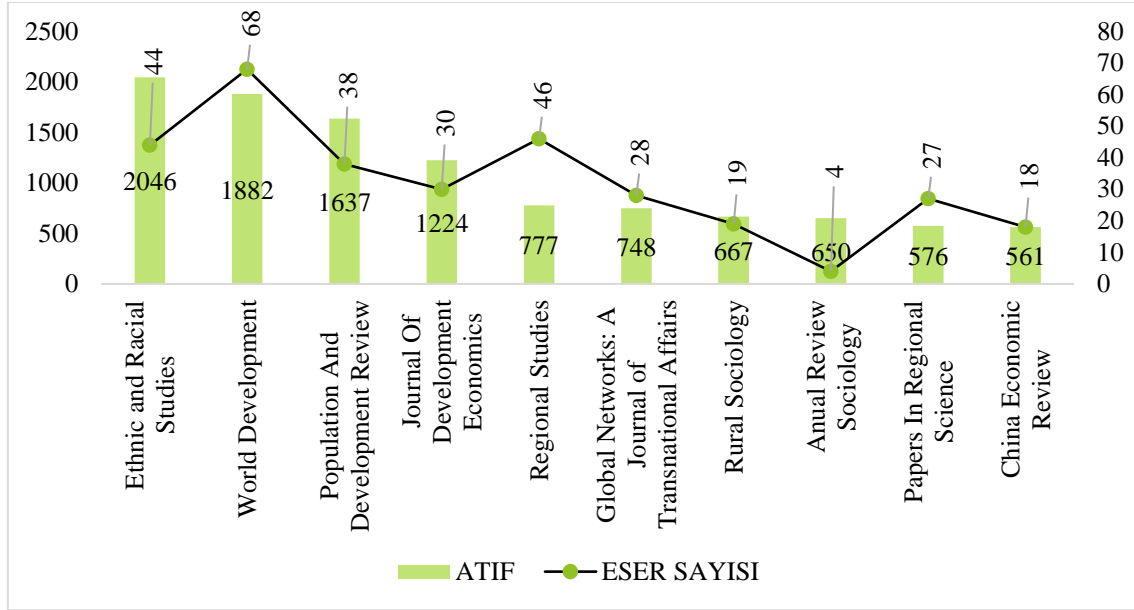
Şekil 4: En Çok Eser Veren 10 Ülke ve Türkiye

Şekil 4’de çalışma kapsamında yer alan eserlerin yayımlandığı ülkeler ele alınmaktadır. Eser sayıları ülke bazında incelendiğinde, kalkınmış ya da gelişmiş olarak nitelendirilen ülkelerin üst sıralarda yer aldığı görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri’nin 505 eserle başı çektiği listede Türkiye ise sadece 4 eserle yer almaktadır. Toplam 1586 eser göz önünde bulundurulduğunda, Amerika Birleşik Devletleri menşei yayınlar toplamın yaklaşık olarak %32’sini, Türkiye menşeililer ise %0.25’ini oluşturmaktadır.

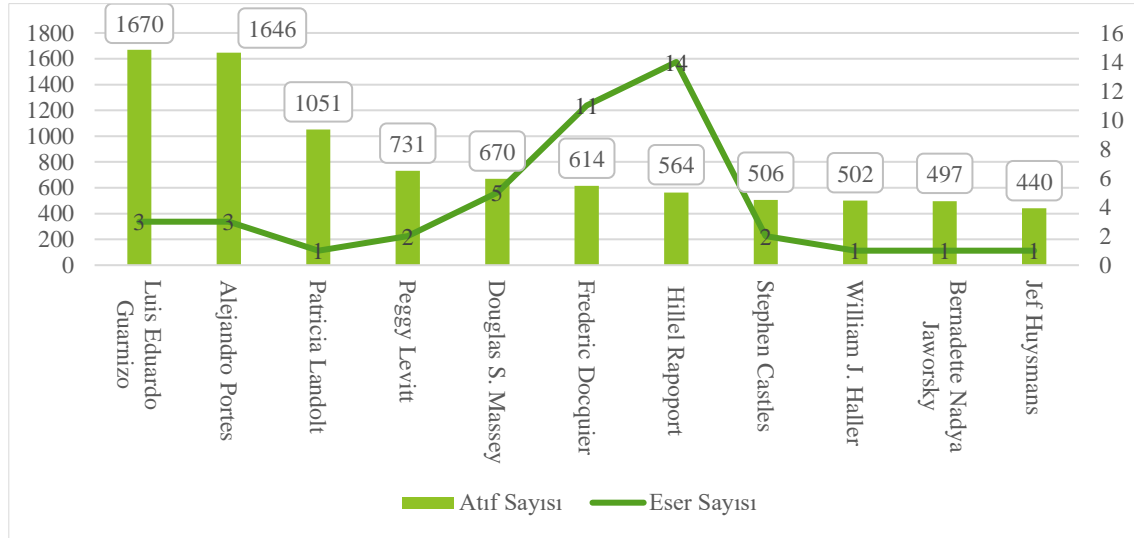
Şekil 5: En Çok Atıf Alan 10 Ülke ve Türkiye

Şekil 5’de Türkiye ve en fazla atıf alan 10 ülke görülmektedir. Ülkelerin yayımlanan eserleri aldıkları atıflar ile incelendiğinde Amerika Birleşik Devletleri 505 esere yapılan 16.259 atıf ile ilk sırada yer almaktadır. Türkiye kaynaklı çalışmaların aldığı 22 atıfın, toplam 30.401 atıf içerisindeki oranı yaklaşık olarak %0.07’dir. Amerika Birleşik Devletleri’nde ise bu oran yaklaşık %53’dür. İngiltere ve Almanya kaynaklı çalışmalar aldıkları atıflar ile yine sıralamanın üst kısmında bulunmaktadır.

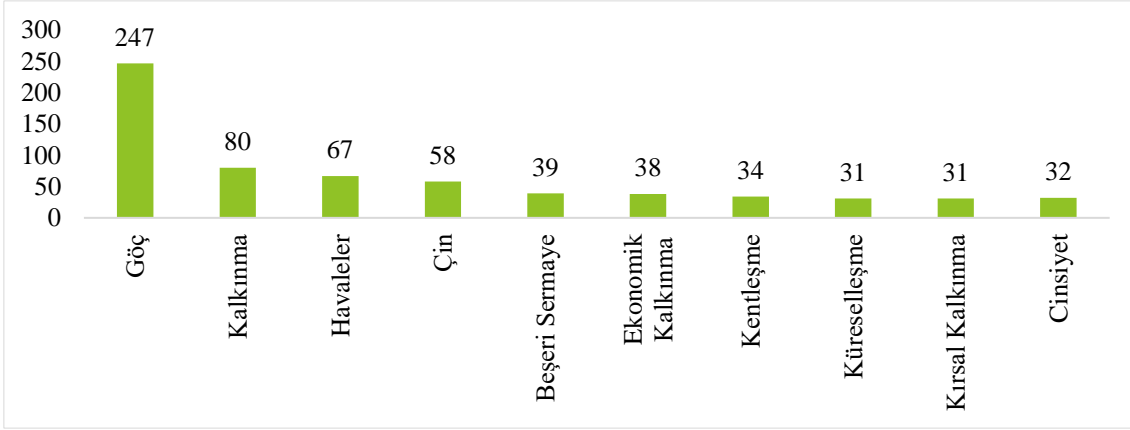
Şekil 6: En Çok Atıf Alan 10 Kaynak ve Atıf Sayıları

Şekil 6'da en fazla atıf alan 10 dergi ve bu dergilerin aldığı atıf sayıları görülmektedir. Eserlerin yayımlandığı kaynaklar ve bu kaynaklara yönelik yapılan atıflar incelendiğinde Ethnic and Racial Studies dergisinin atıf sayılarında lider olduğu görülmektedir. World Development dergisi ise yayımlanan 68 eser ile yayın sayısında lider konumdadır.

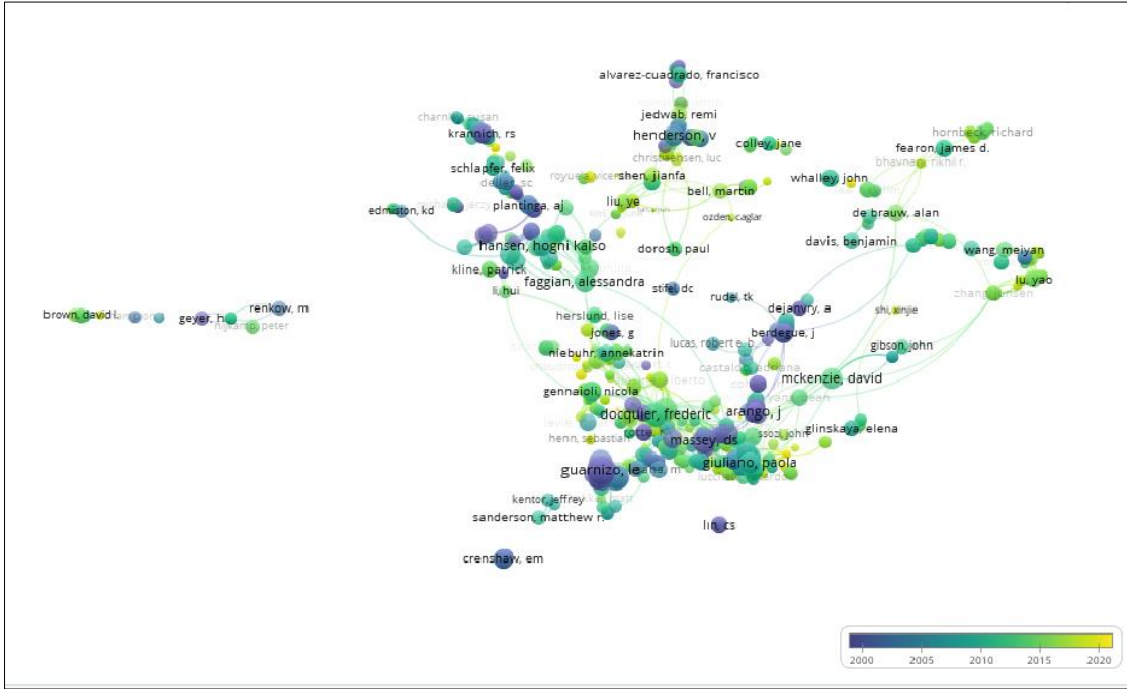
Şekil 7: En Çok Atıf Alan 10 Yazar

Şekil 7'de çalışmalarıyla en fazla atıf almış olan 10 yazar görülmektedir. En çok atıf alan yazarlar incelendiğinde, Kaliforniya Üniversitesinden Luis Eduardo Guarnizo araştırma kapsamında yer alan 3 eserinin aldığı 1670 atıf ile ilk sırada bulunmaktadır. İkinci sıradaki Portes ise 3 eseri ile 646 atıf almıştır. Eser sayıları bakımından incelendiğinde en fazla çalışmaya sahip olan Rapoport ise 14 eserine karşılık 564 atıfa sahiptir.

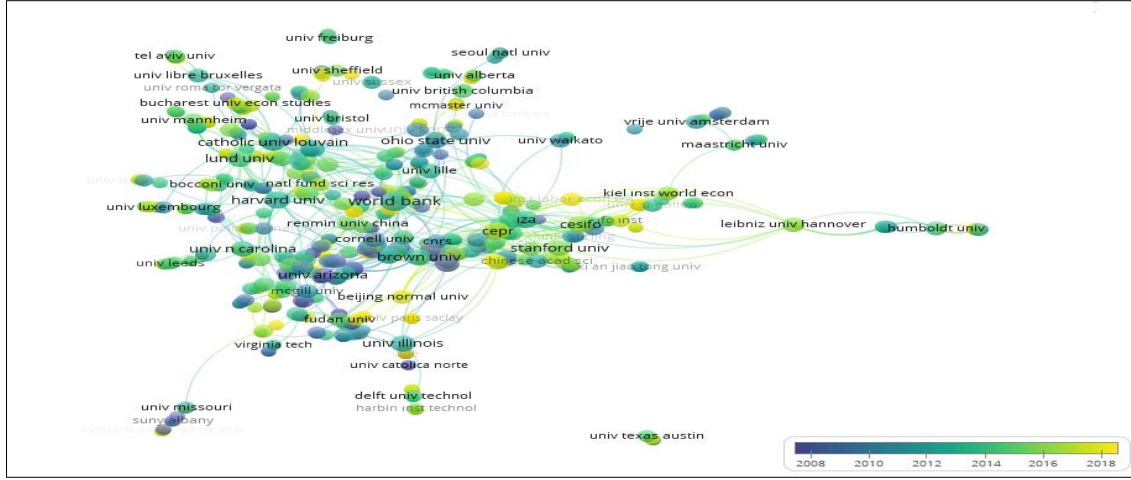
Şekil 8: En Çok Kullanılan 10 Anahtar Kelime

Şekil 8’de araştırma kapsamında yer alan eserlerde en fazla kullanılan anahtar kelimeler görülmektedir. Bu kelimeler incelendiğinde göç ve kalkınma çalışmalarında; kentleşme ve küreselleşmeden cinsiyete kadar geniş bir skala dikkat çekmektedir. Dikkat çeken bir unsur ise ülke üzerine yapılan çalışmaların, “Çin” örneğinde olduğu gibi, sıralamada yer almasıdır.

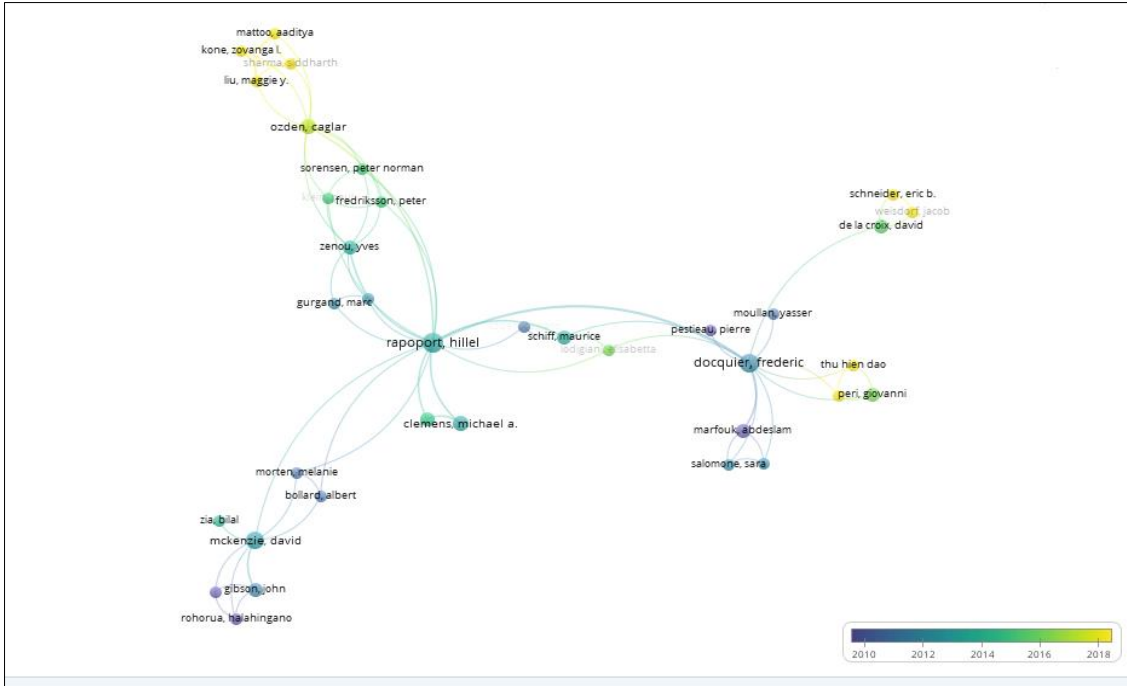
Şekil 9: Yazar Atıf Haritası

Şekil 9’da yer alan haritada yazarlara ait bağlantılar görülmektedir. Toplam bağlantı gücü ele alınarak oluşturulan haritada Hillel Rapoport, sahip olduğu 14 eser ve 564 atıfla toplam 160 bağlantı gücüne sahiptir. 11 eser ve 614 atıfa sahip olan Frederic Docquier ise 157 bağlantı gücüyle ikinci sırada yer almaktadır.

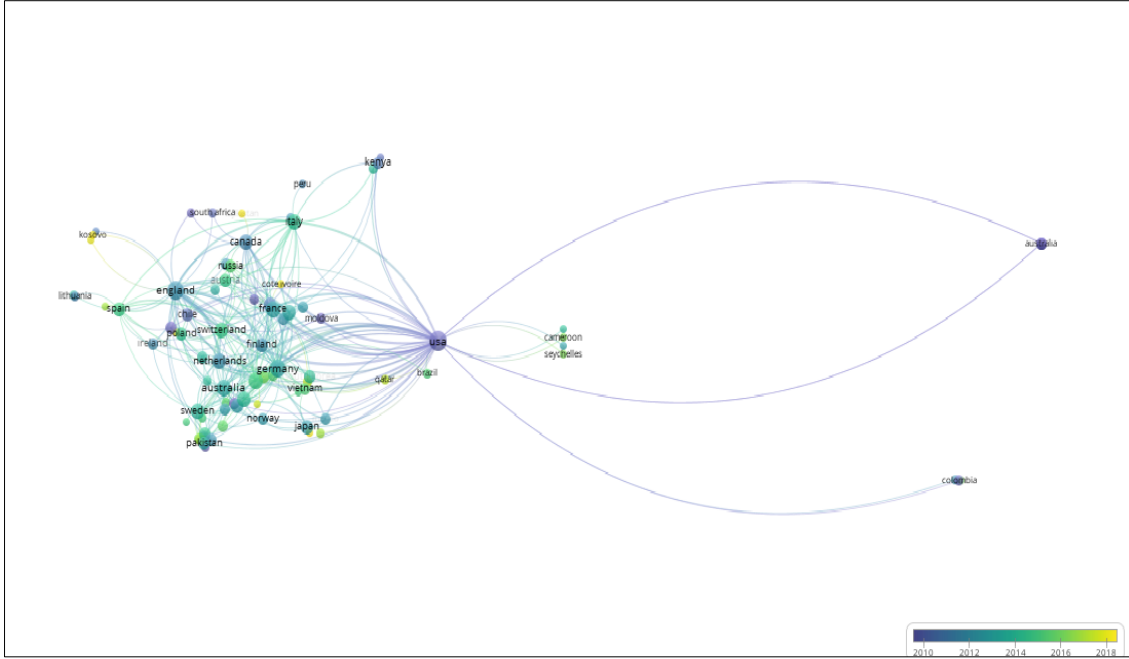
Şekil 10: Kurum İşbirliği

Şekil 10’da kurumlar arası iş birliği gösterilmektedir. Kurumlar bazında toplam bağlantı güçleri ve dahil oldukları iş birlikleri ele alınarak çıkarılan haritada Dünya Bankası, sahip olduğu 38 doküman ve 1186 atıf ile toplamda 68 bağlantı gücüne sahiptir. Merkezi bir konumda yer alan Dünya Bankası, yayına ortak olma açısından da en üst sıradadır. Bununla birlikte, eğitim kurumları ve üniversitelerin atıf ve eser konusunda üstünde yer almasıyla da dikkat çekmektedir. Çalışma Ekonomisi Enstitüsü (IZA) ise sahip olduğu 11 doküman ve 396 atıf ile 46 bağlantı gücüne sahiptir. Şekil 10’da yer alan harita incelendiğinde, Amerikan merkezli kurumların yüksek bağlantı gücüne sahip olduğu bununla birlikte farklı ülkelerden çok sayıda kurumun da alana katkı vererek çalışmaların çeşitlenmesini sağladığı ifade edilebilir.

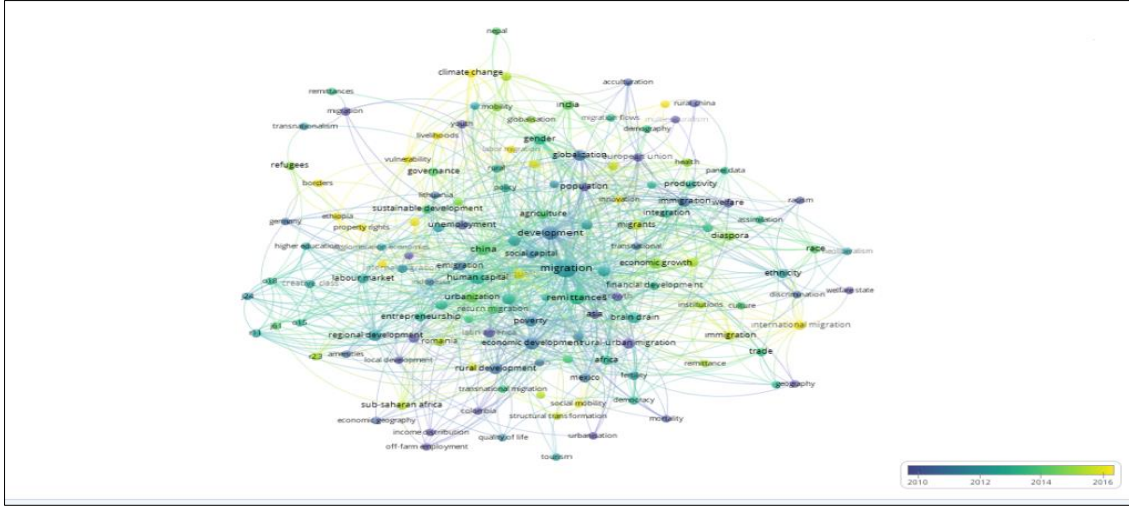
Şekil 11: Yazar İş Birliği

Şekil 11’de yer alan yazar iş birliği konusu ele alındığında Hillel Rapoport, 14 çalışmasına karşılık aldığı 564 atıf ile 24 bağlantı gücüne sahiptir. Rapoport en çok iş birliğinde bulunulan yazardır. Frederic Docquier 11 eser ve 614 atıf ile ikinci sırada yer almaktadır. Merkezilik derecesi bakımından üst sırada yer alan iki araştırmacı da ekonomi alanında çalışmaktadır. Yazar iş birliği haritasında Dünya Bankasında görevli olan Türk araştırmacı Çağlar Özden’de Hillel Rapoport ile yaptığı çalışmaların etkisiyle yüksek bağlantı gücüne sahiptir. Özden 6 çalışmasına karşılık 42 atıf almıştır.

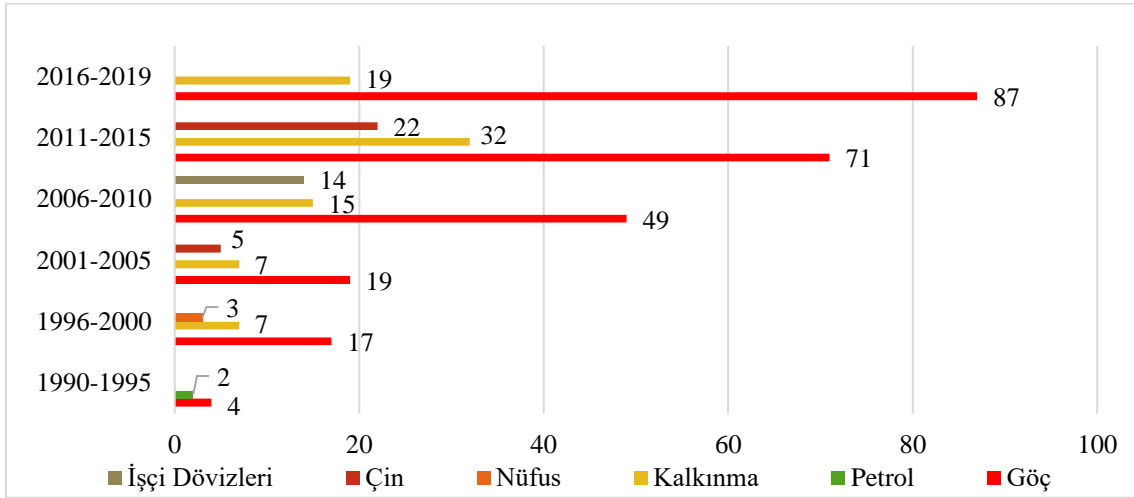
Şekil 12: Ülke İş Birliği

Şekil 12’de yer alan çalışmaların ait oldukları ülkeler arasındaki iş birliğine bakıldığında, 505 çalışmaya karşılık olarak 16.259 atıfa sahip olan Amerika Birleşik Devletleri 202 bağlantı gücü ile iş birliği sürecinde en çok yer alan ülkedir. 195 eser ve 4.624 atıfla ABD’yi takip eden İngiltere ise 133 bağlantı gücüne sahiptir. Kriterlere uygun 4 esere gelen 22 atıfla Türkiye ise 4 bağlantı gücüne sahiptir. ABD ve İngiltere’nin oluşturduğu Anglo Amerikan etkinin ardından Avrupa kıtasındaki ülkelerin, beklendiği üzere, kayda değer bir ağırlığı bulunmaktadır. Merkezilik açısından da üst sıralarda yer almaktadırlar. Özellikle Çin 102 eserine yapılan 1.332 atıfla 68 bağlantı gücüyle Almanya’nın ardından 4. Sırada yer almaktadır. Özellikle 90’lı yıllardan itibaren internetin yaygınlaşması ile bilgiye ulaşımın kolaylaşmasının bu durumda etkili olduğu düşünülmektedir.

Şekil 13: Anahtar Kelime İş Birliği

Şekil 13’de anahtar kelime iş birliği ele alınmaktadır. İncelenen 1586 eserde toplam 247 defa ortak olarak kullanılan “migration” (göç) anahtar kelimesi, 686 bağlantı gücü ile ortak olarak en çok kullanılan anahtar kelimedir. Göç sözcüğünü izleyen “development” (kalkınma) kelimesi ise 80 ortak kullanımla 278 bağlantı gücüne sahiptir.

Şekil 14: Göç ve Kalkınma Konulu Çalışmalarda Dönemlere Bağlı Görülen Eğilimler

Şekil 14’de göç ve kalkınma konulu çalışmalarda yıllara bağlı meydana gelen eğilimler yer almaktadır. Şekil, iktisat ve sosyoloji alanında yer alan göç ve kalkınma konulu çalışmaların SSCI, SCI ve AHCI indekslerinde yayımlanan makalelerin yoğunlaştığı tarihten itibaren beşer yıllık dönemler şeklinde verilmiştir. Bu bağlamda 1990-1995 döneminden başlayarak çalışma kapsamında yer alan tüm periyotlarda “göç” en çok ele alınan kelime olarak görülmektedir. 1990’ların ikinci yarısından itibaren ise “kalkınma” kelimesi araştırmalarda önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Çin’in dünya sahnesinde yükselişine eş anlı olarak 2000’li yıllardan sonra “Çin” kelimesi çalışmalarda dikkati çekmektedir. 1990-1995 döneminde en çok kullanılan anahtar kelimelerden birisi de “petrol” olarak gözlemlenmektedir.

Sonuç

Bu çalışmanın odağında 1980’den itibaren yaklaşık 40 yıllık zaman dilimi içerisinde web of science veri tabanında bulunan iktisat ve sosyoloji alanındaki göç ve kalkınma üzerine hazırlanan SCI, SSCI ve AHCI indeks yayınları yer almıştır. Çalışmada literatürde meydana gelen değişim ve yaşanan hacimsel farklılaşma sunularak alana ilişkin farkındalığın yansıtılması hedeflenmiştir.

Küreselleşme, dijitalleşme gibi süreçlerin de tetiklemesiyle gerek göç gerekse kalkınma olgusu akademik düzeyde, özellikle 1990’lardan sonra, giderek artan biçimde gündemde olmuştur. Araştırma dönemi incelendiğinde özellikle 2000’li yılların başından itibaren çalışmaların hızla arttığı görülmektedir. Bilgiye ulaşımın kolaylaşması ve aynı zamanda çalışmaların yayınlanabileceği alanların çoğalması açısından bakıldığında bu beklenen bir durumdur. Diğer yandan yıllara bağlı olarak çalışmalarda çeşitliliğin artması öngörülmektedir. Ancak zaman içerisinde araştırma sayısı artarken çalışma konularının genel olarak önemli düzeyde farklılaşma kaydetmediği ve belirli konular üzerine yoğunlaştığı ifade edilebilir. Diasporalar, beyin göçü ve işçi dövizleri bu başlıklar arasındadır. Göç ve kalkınma ilişkisine anahtar kelimeler arası iş birliği çerçevesinde bakıldığında ise yurtdışı dövizleri ve diaspora kavramları dikkat çekmektedir. Göç veren ülke ekonomisi için misafir ülkedeki göçmenlerin havaleleri olan yurtdışı dövizler çalışmalarda değinilen konular arasındadır. Öte yandan göç ettikleri yerde topladıkları yardımlarla ana vatanlarının kalkınmasında etkili olan diasporalar da haritada görülmektedir. Araştırmada en fazla atıf alan yazarlar arasında bulunan Portes, 1997’deki çalışmasında ulus ötesi topluluklar olan diasporaların literatürdeki etkisinin daha da artacağını öngörmüştür. Ancak araştırma bulguları incelendiğinde bu etkinin ağ üzerinde görece sınırlı olduğu görülmektedir. Diğer yandan “ırk” ve “ırkçılık” gibi özellikle göçmenlerin karşılaşmış olduğu durumlara yönelik kavramlarında anahtar kelimeler ile kurulu ağ üzerinde etkisi bulunmaktadır. Koser’in 2007’deki çalışmasında, beyin göçü alan ülkelerin kalkınmasının olumlu, göç veren ülkelerin ise genellikle olumsuz etkilendiği belirtilmektedir. Bu bağlamda kalkınma süreçleri ile arasında yakın ilişki bulunan beyin göçü kavramı, gerek çalışmaların başlığında gerekse anahtar kelimeler arasında sıklıkla yer almaktadır.

Göç ve kalkınma ilişkisine yönelik çalışmaların dönemin koşullarından etkilendiği ifade edilebilir. Araştırma dönemi boyunca “göç” en fazla kullanılan anahtar kelime iken, “kalkınma” kavramı 1990’ların ikinci yarısından itibaren daha yoğun kullanılmaktadır. Eğilim incelendiğinde 1990’ların başlarında “petrol” göç ve kalkınma konulu çalışmaların popüler anahtar kelimeleri arasında görülmektedir. Literatürde en fazla adı geçen çalışma konuları haricinde 2000’lerin başında “küreselleşme”, “kalkınma”, “refah”, “kırdan kente göç” gibi kavramlar ilgili yayınlarda

kayda değer şekilde yer almakta iken, 2015 sonrası süreçte bu kavramlar yerini “eşitsizlik”, “mülteciler”, “yapısal dönüşüm”, “iklim değişikliği” gibi kavramlara bırakmıştır. Konjonktürde önemli yeri olan bazı göç hadiselerinin akademik çalışmalarda çok fazla yer almadığı da görülmektedir. Örneğin 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı ve devamında ortaya çıkan göç dalgası kalkınma süreciyle doğrudan ilgisi olmadığı için ağ haritasında yer almamaktadır. Bununla birlikte ilki 2016 yılında olmak üzere toplam 3 yayında Suriyeli göçmenler konusu çalışılmıştır.

Yayınlardaki uluslararasılaşma eğilimi incelendiğinde çalışmaların çok sayıda ülkede yayınlandığı görülmekle birlikte dikkat çekici unsur bu yayınların %30'luk kısmının ABD menşeli olmasıdır. ABD'den sonra en fazla yayının Birleşik Krallık kökenli olması da çalışmalardaki Anglo Amerikan etkiyi yansıtmaktadır. Çin, gerek araştırmacı gerekse yayın olarak, alana ilişkin çalışmalarda giderek daha fazla etki göstermektedir. Bu durum anahtar kelimeler ile yapılan dönemlere bağlı konu eğilimleri incelendiğinde de Çin coğrafyasına ilgi şeklinde gözlemlenmektedir. Nitekim 2001-2005 ve 2011-2015 periyotlarında Çin anahtar kelimesinin yer aldığı çok sayıda çalışma bulunmaktadır.

Anahtar kelime iş birliği haritası incelendiğinde Avrupa ve Güney Amerika coğrafyasına yönelik ilgi 2010'dan sonra nispeten azalırken, Afrika kıtasına daha fazla odaklanılmaktadır. Kıtanın belirli bölgelerinde karşılaşılan kuraklık ve sel gibi doğal afetler ile birlikte kargaşa ve çatışma ortamından kaynaklı huzur ve istikrarın ortadan kaybolması, insanların yer değiştirmesine neden olmaktadır. Nitekim 2015 sonrası dönem için Etiyopya, Sahraaltı Afrika gibi anahtar kelimelerin haritada yer almaya başlaması bu durumu teyit etmektedir.

Bir diğer tespit ise Türkiye kaynaklı yapılan yayınların ve bu yayınların aldığı atıf sayısının düşük olmasıdır. Araştırma alanında yıllara bağlı yayın sayısının doğrusal şekilde arttığı gözlemlenirken, Türk araştırmacılardan beklenen de ileride alana daha fazla katkı vermesidir. Öte yandan Dünya Bankası'nda görev yapan Çağlar Özden çalışmaları ve aldığı atıflar ile yazar iş birliği haritasında kayda değer bir yere sahiptir.

Çalışmaların büyük kısmında Anglo Amerikan etki görülmele birlikte yazar iş birliği ağında en kuvvetli iki isim olan Hillel Rapoport ve Frederic Docquier sırasıyla Avrupa kökenli iki kurum olan Paris School of Economics ve Luxembourg Institute of Socio-Economic Research bünyesinde yer almaktadır.

Ülkelerin karşılaştığı göç süreçleri ekonomileri ve kalkınma serüvenlerini olumlu ya da olumsuz etkilerken yaşanan durum literatürde de gözlemlenmektedir. Geçmişte olduğu gibi bundan sonraki süreçte de daha yüksek refaha ulaşma çabası göç olgusu üzerindeki kilit rol olacaktır. Süreç siyasetleri olduğu kadar göç ve kalkınma ilişkisine yoğunlaşan araştırmacıların ilgisini de çekmeye devam edecektir.

Kaynakça

- Al, U., Sezen, U. ve Soydal, İ. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Yayınlarının Sosyal Ağ Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1), 53-71.
- Barthel, F. ve Neumayer, E. (2015). Spatial Dependence in Asylum Migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(7), 1131-1151.
- Broadus, R. N. (1987). Toward a Definition of "Bibliometrics". *Scientometrics*, 12(5-6), 373-379.
- Carrington, P. J., Scott, J. ve Wasserman, S. (Eds.). (2005). *Models and Methods in Social Network Analysis* (28). Cambridge University Press.
- Castles, S. (2002). Migration and Community Formation under Conditions of Globalization. *International Migration Review*, 36(4), 1143-1168.
- Demirgil, H. (2018). Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınlarında Bilimsel Yoğunlaşma Alanları ve Bibliyometrik Ağ Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi*, 13(2), 36-53.
- De Janvry, A. ve Sadoulet, E. (2016). *Development Economics: Theory and Practice*. Routledge.
- Giri, B. E., Manongga, D. ve Iriani, A. (2014). Using Social Networking Analysis (SNA) to Analyze Collaboration Between Students (Case Study: Students of Open University in Kupang). *International Journal of Computer Applications*, 85(1), 44-49.
- González, A. M., Aref, S., Theile, T. ve Zagheni, E. (2020). Scholarly Migration Within Mexico: Analyzing Internal Migration Among Researchers Using Scopus Longitudinal Bibliometric Data. *EPJ Data Science*, 9(1), 34.
- Gonzalez, J., Garijo, I. ve Sanchez, A. (2020). Organ Trafficking and Migration: A Bibliometric Analysis of an Untold Story. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(9), 3204, 1-11.
- Knutas, A., Hajikhani, A., Salminen, J., Ikonen, J. ve Porras, J. (2015). Cloud-Based Bibliometric Analysis Service for Systematic Mapping Studies. *In Proceedings of the 16th International Conference on Computer Systems and Technologies*, 184-191.
- Koser, K. (2007). *International Migration: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Lavenex, S. ve Kunz, R. (2008). The Migration–Development Nexus in EU External Relations. *European Integration*, 30(3), 439-457.
- Massey, D. (1988). Economic Development and International Migration in Comparative Perspective. *Population and Development Review*, 14(3), 383-413.
- Moed, H. F. ve Halevi, G. (2014). A Bibliometric Approach to Tracking International Scientific Migration. *Scientometrics*, 101(3), 1987-2001.

- Morris, S., DeYong, C., Wu, Z., Salman, S. ve Yemenu, D. (2002). DIVA: A Visualization System for Exploring Document Databases for Technology Forecasting. *Computers and Industrial Engineering*, 43(4), 841-862.
- Otte, E. ve Rousseau, R. (2002). Social Network Analysis: A Powerful Strategy, Also for the Information Sciences. *Journal of information Science*, 28(6), 441-453.
- Pérez-Campuzano, E., Castillo Ramírez, G. ve Galindo Pérez, M. C. (2018). Internal Migration in Mexico: Consolidation of Urban–Urban Mobility, 2000–2015. *Growth and Change*, 49(1), 223-240.
- Pisarevskaya, A., Levy, N., Scholten, P. ve Jansen, J. (2019). Mapping Migration Studies: An Empirical Analysis of the Coming of Age of a Research Field. *Migration Studies*, 1-27.
- Portes, A. (1997). Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities, *International Migration Review*, 31(4), 799–825.
- Pritchard, A., (1969). Statistical Bibliography or Bibliometrics, *Journal of Documentation*, 25(4), 348-349.
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167-235.
- Ravenstein, E. G. (1889). The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2), 241-305.
- Sengupta, I. N., (1992). Bibliometrics, Informetrics, Scientometrics and Librametrics: An Overview. *Libri*, 42(2), 75-98.
- Sørensen, N. N., Hear, N. V. ve Engberg–Pedersen, P. (2002). The Migration–Development Nexus Evidence and Policy Options State–of–the–Art Overview. *International Migration*, 40(5), 3-47.
- Speare Jr, A. (1971). A Cost-Benefit Model of Rural to Urban Migration in Taiwan. *Population Studies*, 25(1), 117-130.
- Subbotin, A., ve Aref, S. (2020). *Brain Drain and Brain Gain in Russia: Analyzing International Migration of Researchers by Discipline using Scopus Bibliometric Data 1996-2020*, Max Planck Institute for Demographic Research, Rostock.
- Sweileh, W. M., Wickramage, K., Pottie, K., Hui, C., Roberts, B., Sawalha, A. F. ve Zyoud, S. H. (2018). Bibliometric Analysis of Global Migration Health Research in Peer-Reviewed Literature (2000–2016). *BMC Public Health*, 18(1), 777.
- Tacoli, C., McGranahan, G. ve Satterthwaite, D. (2015). *Urbanisation, Rural-Urban Migration and Urban Poverty*. Human Settlements Group, International Institute for Environment and Development.

Süha ÇELİKKAYA, Muhammet ATİLA

Göç ve Kalkınma İlişkisine Yönelik Bir İnceleme: Web of Science Veri Tabanına
Dayalı Bibliyometrik Ağ Analizi

Todaro M. P. ve Smith S. C. (2014). *Economic Development*, Pearson, Addison Wesley Harlow, England.

Van Naerssen, T., Spaan, E. ve Zoomers, A. (Eds.). (2008). *Global Migration and Development*. Routledge.

Yu, D., Xu, Z. ve Šaparauskas, J. (2019). *The Evolution of" Technological and Economic Development of Economy "": A Bibliometric Analysis*. *Technological and Economic Development of Economy*, 25(3), 369-385.